

PSIHOLOGIE JUDICIARĂ

RELAȚIA DINTRE EMPATIE ȘI AGRESIVITATE LA DEȚINUȚI.

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPATHY AND AGGRESSIVENESS TO DETAINEES.

SAVCA Lucia

conf. univ., dr., Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

CZU: 159.942-058.5

DOI: 10.5281/zenodo.3941656

Rezumat

În lucrare e cercetată empatia la deținuți și asocierea ei cu agresivitatea. La studiu au participat 30 deținuți: 15 persoane de gen feminin și 15 de gen masculin. Studiul a relevat un nivel scăzut al empatiei, indiferent de gen și asociere semnificativă cu comportamentul agresiv al acestora.

Cuvinte-cheie: *empatie, comportament agresiv, deținut,*

Abstract

The paper investigates the empathy of detainees and its association with aggression. The study involved 30 detainees: 15 female and 15 male. The study revealed a low level of empathy, regardless of gender and significant association with their aggressive behavior.

Keywords: *empathy, aggressive behavior, detention.*

Actualitatea cercetării.

Crima și criminalul au existat odată cu apariția umanității, derivând din însăși condiția umană, fapt ce a trezit interes în cercetarea ei în mai multe domenii: pedagogie, juridică, patopsihologie, sociologie, criminologie și psihologie, cu surprinderea specificității sale, în funcție de metodele de cercetare utilizate, dar și de unghiul din care sunt abordate.

Necătând la multiplele cercetări, totuși, ele nu au scos în vileag cauzele unui

comportament antisocial, puțin sunt examinate particularitățile individuale ale persoanelor cu comportament criminal. Sunt elaborate puține instrumente ce ar contribui la depistarea timpurie a tendințelor criminale și programe de integrare socială a persoanelor care au săvârșit un act criminal. Actualitatea temei este determinată și de faptul că în țara noastră trăsăturile de personalitate a deținuților sunt puțin studiate.

Baza conceptuală a cercetării. În

general putem vorbi despre două categorii de teorii, care stau la baza comportamentului infracțional: teorii nepsihologice și psihologice [4, p. 22]. Din cele nepsihologice fac parte: teoriile biologice, teoriile sociologice și teoriile economice.

Teoriile biologice susțin că anumite anomalii sau disfuncții fiziologice constituie factori determinanți ai comportamentului infracțional. În sec. al XIX-lea, Cesare Lombroso, elaborează una dintre teoriile biologice - teoria tipurilor criminale și a criminalului înăscut. În cercetările sale el ajunge la concluzia că comportamentul criminal este un "fenomen natural" și este determinat ereditar. El a construit un portret-robot al criminalului, indicând câteva trăsături fizice și psihice specifice criminalului. Spre sfârșitul carierei sale, el, totuși, a ajuns la concluzia că o persoană poate deveni criminal și sub influența unor alți factori ca cei sociali și că nu există diferențe fizice între oameni normali și criminali. Adepții acestei teorii au înaintat diverse ipoteze care, odată cu cercetările multiaspectuale ulterioare, au fost infirmate.

Teoriile sociologice, desi sunt foarte variate, și se prezintă în multe forme, ele au un punct comun și anume: conflictual cultural este cauza principală a crimei. Enrico Ferri, reprezentantul acestei teorii, nu neagă factorul biologic, dar susține că factorul social, "influența externă", are mai mare importanță în formarea criminalului. Reprezentanții școlii sociologice francize, ca Gabriel Tarde și Emile Durkheim, atrag atenție asupra rolului factorului social. G. Tarde creează *teoria imitației – comportamentele*. El argumentează că comportamentul, inclusiv a celui criminal, se învață

social, ca o meserie. Însă nici această teorie nu a explicat cauza unor criminali care aveau un mediu favorabil de dezvoltare și acelora, care din medii nefavorabile nu au devenit criminali.

Teoriile economice, explică cazele economice ale crimei. Însă ea a fost criticată aducându-se argumente că o mulțime de oameni săraci nu comit nici un fel de infracțiuni.

Din *teoriile psihologice* fac parte: teoriile învățării sociale, teoriile învățării psihosociale, teoriile controlului social, teoriile etichetării sociale. *Teoriile psihologice* pun accentual pe caracteristicile persoanei, pe structura și factorii componenți ai personalității, pe rezultatele academice și competențele sociale, pe nivelul de dezvoltare a inteligenței emoționale și inteligenței spirituale. Reprezentantul teoriei personalității criminale, Jean Pinatel, postulează că personalitatea unui criminal se centrează pe un set specific de trăsături: labilitatea psihologică și emoțională (treccerea de la o emoție la alta și de la o idee la alta), egocentrismul (punerea pe prim plan a propriei persoane și a propriilor nevoi), indiferență afectivă (lipsa reacțiilor afective și emoționale la vederea suferinței sau a lipsurilor altora), agresivitate (latentă sau activă). Acest complex de trăsături pot favoriza un individ să treacă la realizarea actului criminal [4, p. 32].

Teoriile criminologice moderne încearcă să combine toți acești factori, recunoscând că în funcție de crimă și criminal, unii factori pot fi mai importanți decât alții. Totuși, factorii sociali și psihologici au mai mare valoare și necesită să fie studiați sub diferite aspecte.

Empatia, se consideră o trăsătură de

personalitate incompatibilă cu orice fel de crimă. Cuvântul german "einfühlung" a fost pentru prima dată redat în engleză în 1909 ca "empatie" care desemna ca împreună – simțire. Marele dicționar al Psihologiei, LAROUSSE, precizează că conceptul de „empatie” este o reacție emoțională susținută de starea sau conduita unui altul și care provoacă o atitudine de acceptare, de înțelegere [3, p. 414]. Se poate deduce că empatia ar reprezenta o comunicare afectivă cu altul, o identificare cu alte persoane.

Empatia este inhibitorul primar al cruzimii umane: dacă ne înfrânăm înclinația firească de a simți împreună cu celălalt, putem să-l tratăm pe acela ca pe un el. Lipsa de empatie dezvoltă nepăsarea, trăsătura definitorie a unuia dintre tipurile: narcisite, machiavelicii și psihopate – numită de D. Goleman „triada întunicimii,” [1, p. 138]. Aceste trei tipuri au în comun: rea-voință socială și duplicitate, egoism și agresivitate, răceală emoțională.

În psihologia contemporană cuvântul empatie este folosit în trei sensuri distincte: să cunoști sentimentele altei persoane; să simți ce simte acea persoană; și să reacționezi cu compasiune la durerea ei. Aceste trei tipuri de empatie par să descrie o succesiune de trei pași: te observ, simt împreună cu tine și acționez ca să te ajut. Empatia singură nu înseamnă nimic dacă nu facem ceva. Cu cât arătăm mai multă empatie față de altă persoană aflată în dificultate, cu atât mai mare va fi impulsul nostru de a ajuta – lucru observat acolo unde oamenii simt nevoia să aline suferința umană [1, p. 414].

Empatia este un fenomen psihic prezent în conduitele omului în relațiile cu

ceilalți. Empatia nu presupune trăirea emoțiilor altor persoane, ci doar înțelegerea acestora, pornind de la propriile experiențe. Interacțiunile între oameni presupun disponibilitatea și abilitatea fiecărui individ de a înțelege starea sufletească, punctul de vedere al celuilalt. În același timp, empatia, duce la o conștientizare a sentimentelor celorlalți, a nevoilor și intereselor lor [6].

Se impune delimitarea celor două concepte: *cel de capacitate empatică și cel de comportament empatic*. Empatia reprezintă o capacitate, deoarece ea poate fi considerată ca o însușire aptitudinală care ajută individul să realizeze cu succes o activitate. Având valoare de aptitudine, capacitatea empatică are o parte ereditară și o parte dobândită, oamenii nu se nasc cu această capacitate gata formată, ci cu posibilitatea de a deveni mai mult sau mai puțin empatici în relațiile cu semenii lor.

Capacitatea empatică se va contura treptat prin solicitarea ei pe bază de antrenament și experiență, ajungându-se în acest fel la *comportamentul empatic*. Chiar dacă oamenii au un potențial empatic înnăscut, comportamentul empatic se învață, în primul rând prin experiențele de socializare care își au începutul în primii ani ai copilăriei și mai apoi în tendința de supraviețuire prin solidaritate de grup. Se consideră conform răspunsurilor primite că persoanele cu un grad înalt de inteligență academică și/sau inteligență emoțională au șanse mai mari de a reuși în profesie și în viață [2].

Empatia ca element al inteligenței emoționale și sociale are la bază cunoașterea celor din jur și fără această cunoaștere nu se poate realiza acel act de transpunere

re, de identificare cu trăirile celorlalți [6]. Procesul de comunicare între indivizi ține seama de toate componentele sale psihologice, astfel sfera empatiei cuprinde atât latura cognitiv-afectivă, cât și latura volițională.

Dacă vorbim de deținuți, ținem cont și de opiniile unor cercetători care susțin că fiecare agresor putea fi victimă a diferitor forme de violență în copilărie, care la rândul său a însușit un comportament agresiv față de alții considerându-l ca normalitate. La așa persoane comportamentul empatic nici nu a fost educat.

Scopul cercetării constă în studierea capacităților empatice la deținuți și exprimarea ei prin diferențele de gen și asocierea empatiei cu nivelul de agresivitate.

Ipoteza cercetării

1. Presupunem că deținuții se caracterizează prin nivel scăzut de empatie.

2. Presupunem că există diferențe semnificative dintre nivelul empatiei la

deținuți în funcție de gen.

3. Presupunem că nivelul scăzut al empatiei se asociază cu un nivel înalt al ostilității.

Metodologia studiului experimental

Eșantionul a fost alcătuit din 30 de deținuți, incluzând următoarele caracteristici: 15 femei și 15 bărbați din două penitenciare din Moldova. **Vârsta** subiecților este cuprinsă între 20 - 30 ani, $m = 26,2$ ani.

Din analiza dosarelor personale, am relevat că deținuții implicați în cercetare au săvârșit: 7 - furturi minore, individual sau în grup (art.186), 5 - jaf (art. 187), 5 - viol în grup și individual (art.171, 172), 10 - infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei (art. 149, 154), 3 – omor. Repartizarea subiecților după săvârșirea infracțiunilor este reflectată în tabelul 1.

Tabelul 1.

Structura lotului de cercetare a infractorilor în funcție de infracțiune și în funcție de gen.

Nr. d/o	Felul infracțiunii	Nr. infractori	%	Masc	%	Fem.	%
1.	Furturi minore	7	23,3	1	6,7	6	40
2.	Jaf/înșelăciune	6	20	3	20	3	20
3.	Viol în grup și individual	5	16,7	5	33,3	0	0
4.	Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei	9	33,3	4	26,7	5	33,3
5.	Omor	3	10	2	13,3	1	6,7
	Total			15		15	

După cum se observă din tabelul 1: 23,3% au săvârșit furturi minore, 20 % sunt condamnați pentru jaf, 16,7% condamnați pentru viol, 33,3% - pentru infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, 10 % din infractori au săvârșit omor. Femeile sunt predispușe mai mult la furturi minore și infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei – 73,3%, bărbații sunt condamnați pentru viol (sexual) și infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei – 60%.

Instrumentele utilizate:

Pentru cercetarea experimentală am aplicat testul de studiere a empatiei (**I. M. Iusupov**). Testul constă din 36 afirmații, grupate în șase scale. Pentru a identifica nivelul tendințelor empatice, este necesar să evaluați răspunsurile după cum urmează: „Nu știu” - 0 puncte; „nu, niciodată” - 1; „uneori” - 2; „des” - 3; „aproape întotdeauna” - 4; și „da, întotdeauna” - 5 puncte. Cele șase scale exprimă atitudinea față de părinți, animale, persoane în etate, copii, eroi ai operelor de artă, prieteni și străini. Testul a fost realizat cu deținuții individual.

Pentru evidențierea gradului de agresivitate am aplicat inventarul de ostilitate **Buss & Durkee**, care constă din 66 itemi, la care se răspunde cu adevărat (A), fals (F). Testul include 7 scale. Fiecare scală reprezintă o subscală a ostilității generale: **Negativism (NE)** – scor ridicat 4 și peste; **Resentiment (RE)** – scor ridicat 4 și peste; **Ostilitatea indirectă (IN)** scor ridicat 6 și peste; **Atentat (AT)** – scor ridicat 6 și peste; **Suspiciune (SU)** – scor ridicat 6 și peste; **Iritabilitate (IR)**- scor ridicat 8 și peste; **Ostilitate verbală (VE)** - scor ridicat 9 și peste. Suma lor reprezintă un scor general al agresivității. Scorul total

general este de obicei sub 38. La femei, de regulă, ușor este mai scăzut și reprezintă indicatorul de ostilitate generală. Dacă scorul este mai mare - nivelul de ostilitate este crescut și individul se implică în relații dificile și dezagreabile. Dacă scorul este mai mic decât 38, trebuie urmărite subscorurile la cele 7 scale pentru a vedea dacă vre-unul din ele reprezintă o problemă. Se notează acele răspunsuri care concordă cu celelalte din „cheia testului” și se adună acestea concordante pentru fiecare din cele 7 scale.

Rezultatele cercetării și analiza rezultatelor

Rezultatele de la **testul de empatie (I.M. Iusupov)** au relevat că nici unul dintre deținuți (bărbați și femei) nu dețin nivel foarte înalt și înalt al empatiei, adică nimeni dintre ei nu a acumulat mai mult de 62 puncte. **Nivel mediu** al empatiei s-a înregistrat la **19** deținuți, **nivel jos** al empatiei - **8** deținuți și numai **3** deținuți denotă un **nivel foarte jos al empatiei**. Datele procentuale după nivelul empatiei sunt reflectate în figura 1.

După cum observăm din figura 1, din numărul total de deținuți **63,3%** posedă empatie medie, ei „uneori pot întâmpina dificultăți în înțelegerea anumitor emoții trăite de ceilalți, sunt mai sensibili la nevoile altora, sunt predispuși de a ierta, de a-și exprima și împărtăși emoțiile, își găsesc repede prieteni și comunică eficient cu aceștia, sunt capabili să găsească soluții de compromis”, **26,7%** posedă **nivel scăzut** al empatiei. Aceste persoane dau dovadă de lipsa de neatenție față de trăirile emoționale ale celor din jur, faptul că nu își împărtășesc emoțiile și sunt înțeleși mai greu de cei apropiați și nu

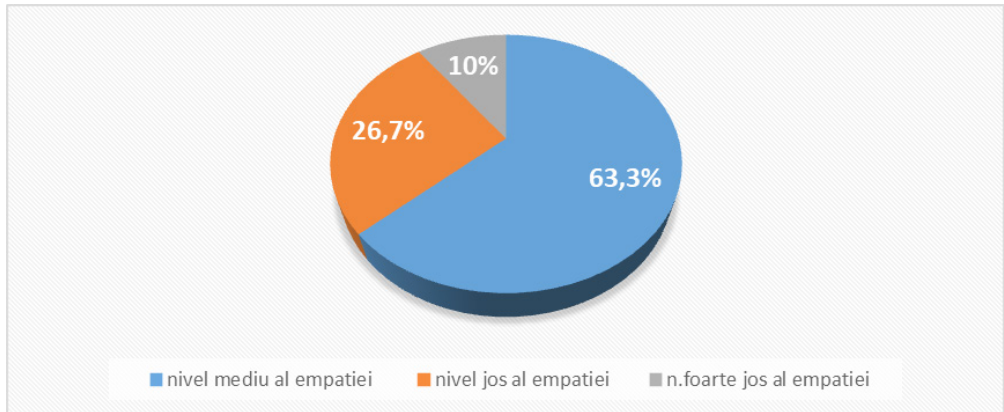

Fig. 1. Repartizarea privind nivelul empatiei la deținuți.

numai, foarte rar manifestă bunăvoință și compasiune. Aceste persoane dau dovadă de lipsa de neatenție față de trăirile emoționale ale celor din jur, faptul că nu își împărtășesc emoțiile, sunt înțeleși mai greu de cei apropiați. La **10%** dintre ei s-a atestat un nivel **foarte scăzut al empatiei**, care se caracterizează prin rigiditate și negativism. Nimeni dintre deținuți nu posedă empatie la nivel înalt și foarte înalt, **ceea ce confirmă ipoteză 1 precum că deținuții se caracterizează prin nivel scăzut de empatie.**

Mediile obținute de la *testul empatiei de I. M. Iusupov* au fost interpretate după cele **6 scale** a testului: scala I - Empatia față de părinți, scala II- Empatia față de

animale; scala III - Empatia față de bătrânii, scala IV - Empatia față de copii; scala V - Empatia față de eroii literaturii artistice; scala VI - Empatia față de persoane necunoscute și puțin cunoscute sunt prezentate în tabelul 2.

După cum se observă din tabelul 3. atât femeile, cât și bărbații deținuți posedă un nivel scăzut și foarte scăzut al empatiei în raport cu persoane necunoscute ori puțin cunoscute (0,90 și 0,80) și cu persoanele în etate (2,13 și 2,00). Deosebire prezintă empatia față de copii, care este mai înaltă la femei, decât la bărbați: 4,4 față de 2,8. Astfel, ipoteza 2 că există diferențe semnificative dintre nivelul empatiei la deținuți în funcție de gen nu s-a confirmat.

Tabelul 2.

Repartizarea mediilor empatiei după scale și variabila de gen

Scala		Mediile empatiei după variabila de gen	
		F	M
I	Empatia cu părinții	3,47	3,20
II	Empatia cu animalele	3,40	3,33
III	Empatia cu persoanele în etate	2,13	2,00

IV	Empatia cu copii	4,40	2,80
V	Empatia cu eroii literaturii artistice	2,27	0,67
VI	Empatia cu persoane necunoscute ori puțin cunoscute.	0,90	0,80

Considerăm că rezultatele obținute sunt valide așa cum prin sumarea punctelor indicate la numărul întrebărilor: 1 și 3; 3 și 36, 17 și 28, media nu a fost mai mare ca 3 – concluzie făcută de autorul testului.

Pentru a evidenția nivelul de ostilitate la deținuți, am aplicat inventarul de ostilitate **Buss & Durkee**. Rezultatele obținute la subiecții din lotul de cercetare sunt reflectate în figura 2.

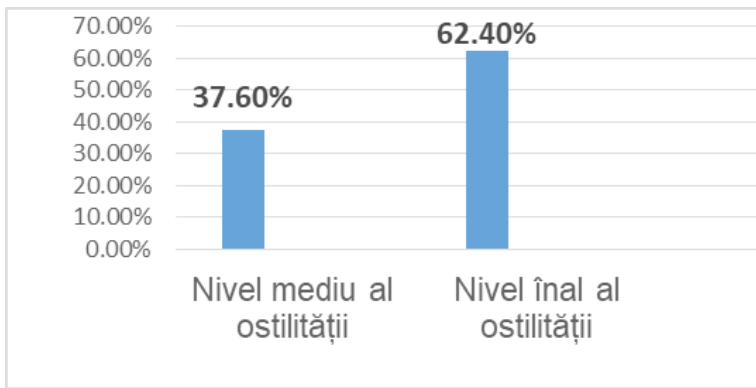

Fig. 2. Nivelul general al ostilității la deținuți (Buss&Durkee).

Din cele relatate în figura 2, nivelul general de ostilitate ne permite să concluzionăm că 62,4% din condamnați manifestă un nivel înalt al ostilității și 37,6% manifestă un nivel mediu al ostilității.

În continuare am calculat media după cele șapte scale, care sunt reflectate în tabelul 3. Rezultatele din tabelul 3. ates-

tă că condamnații au indici mai înalți la următoarele scale a ostilității: **AT- 7,80**, **NE -6,53**, **SU- 6,27**, **IN - 6,57**. Scala AT atestă, de fapt, agresivitatea fizică reală și dorința de a folosi violența fizică împotriva altora. De obicei, apare în dispute cu alții mai degrabă decât în distrugerea obiectelor.

Tabelul 3.

Mediile scorului general la scalele de ostilitate

Scale		Media	Min	Max	Nr. de subiecți
Ostilitate generală	OG	42,23	28	52	30
Resentiment	RE	4,73	2	8	30

Negativism	NE	6,53	1	5	30
Ostilitate Indirectă	IN	4,80	2	8	30
Atentat	AT	7,80	2	9	30
Suspiciune	SU	6,27	2	10	30
Iritabilitate	IR	5,53	1	9	30
Ostilitate Verbală	VE	6,57	4	11	30

Negativismul, un alt indice înalt, caracterizează un comportament opozant față de autoritate. Persoanele cu acest comportament implică refuzul de a coopera, de a respecta regulile general acceptate și convenții, indice specific pentru acei care încalcă legea.

Pentru a testa ipoteza 3, precum că,

un nivel scăzut al empatiei se asociază cu un nivel înalt al ostilității, am analizat gradul de asociere/corelație între scalele de la **testul de empatie (I. M. Iusupov)** și inventarul de ostilitate **Buss&Darki**, aplicând coeficientul de corelație **Bra-
vis-Pearson**.

Tabelul 4.

Coeficienții de corelație dintre testul Iusupov și Buss&Durkey

Corelația Pearson			
		Testul Iusupov	Testul Buss-Durkey
Testul Iusupov	Corelația Pearson	1	,911
	Însemnătatea celor două părți		,271
	N	30	30
Testul Buss&Durkey	Corelația Pearson	,911	1
	Însemnătatea celor două părți	,271	
	N	30	30

În Tabelul 4. sunt prezentate datele obținute prin corelația statistică dintre testul Iusupov și Buss-Durkey, prin intermediul testului de stabilire a corelației Pearson, care măsoară gradul de legătură

dintre variabile. Astfel, am obținut corelație pozitivă și puternic statistic semnificativă. Conform rezultatelor în programul SPSS, am obținut coeficientul de corelație **r=,911**, nivelul scăzut al empatiei corelea-

ză pozitiv cu nivelul înalt de agresivitate, ce confirmă ipoteza 3.

Concluzie:

1. Studiul realizat confirmă că deținuții se caracterizează prin nivel scăzut al empatiei.

2. Deficitul de empatie poate fi considerat un factor psihologic important la persoanele care aplică orice fel de violență.

3. Alături de empatie necesită să fie studiată și alte trăsături de caracter ca istoria vieții și relațiile cu familia de origine, jelozia, invidia, lăcomia, responsabilitatea și alte trăsături care stimulează persoana conștient sau inconștient la diferite crime.

4. Empatia, ca element al inteligenței emoționale și al inteligenței sociale, care duce la o conștientizare a sentimentelor celorlalți, a nevoilor și intereselor lor, necesită să fie abordată în context educațional.

Bibliografia

1. GOLEMAN D, *Inteligența socială. Curtea veche*. București. 2007. ISBN 978-973-669-377-9.

2. ILUȚ, P., *Valori, atitudini și comportamente sociale*, Ed. Polirom, Iași. 2004.

3. *Marele dicționar al Psihologiei*, LAROUSSE. Ed. Trei București. 2013. ISBN 978-973-707-099-9

4. MITROFAN N., ZDRENGHEA V., BUTOI T., *Psihologie Judiciară*. Casa de editură și Presă "Șansa", 1992.

5. NEGRIER L., *Dormont, Criminologie*, Ed. Litec, Paris, 1992.

6. LOPES, P., BRACKETT, M., NEZLEK, J., SCHUTZ, A., SALOVEY, P., (2004), *Emotional intelligence and social interaction*. PSPB, vol.30, nr.8, articol disponibil la www.sage.co.uk, accesat la 12.02.2020

Primit la redacție 04.05.2020